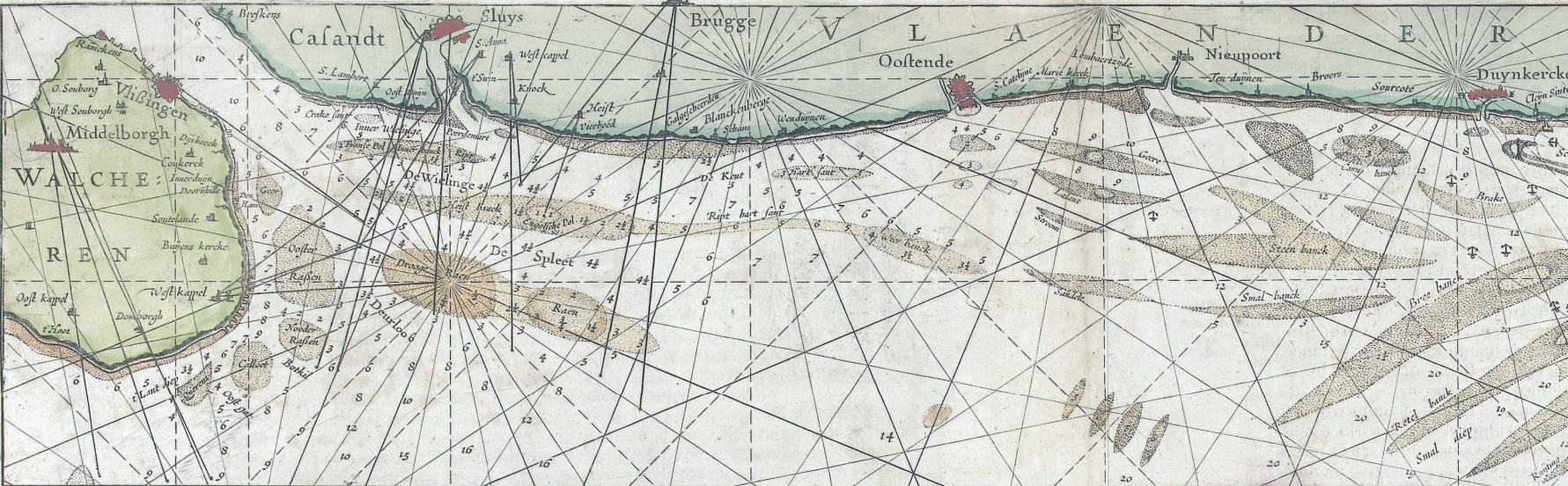

DE CANON VAN
DE

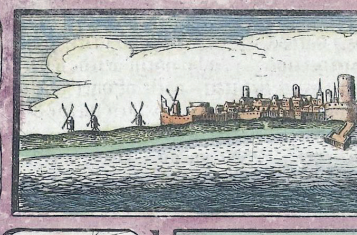
**KONINKLIJKE
MARINE**

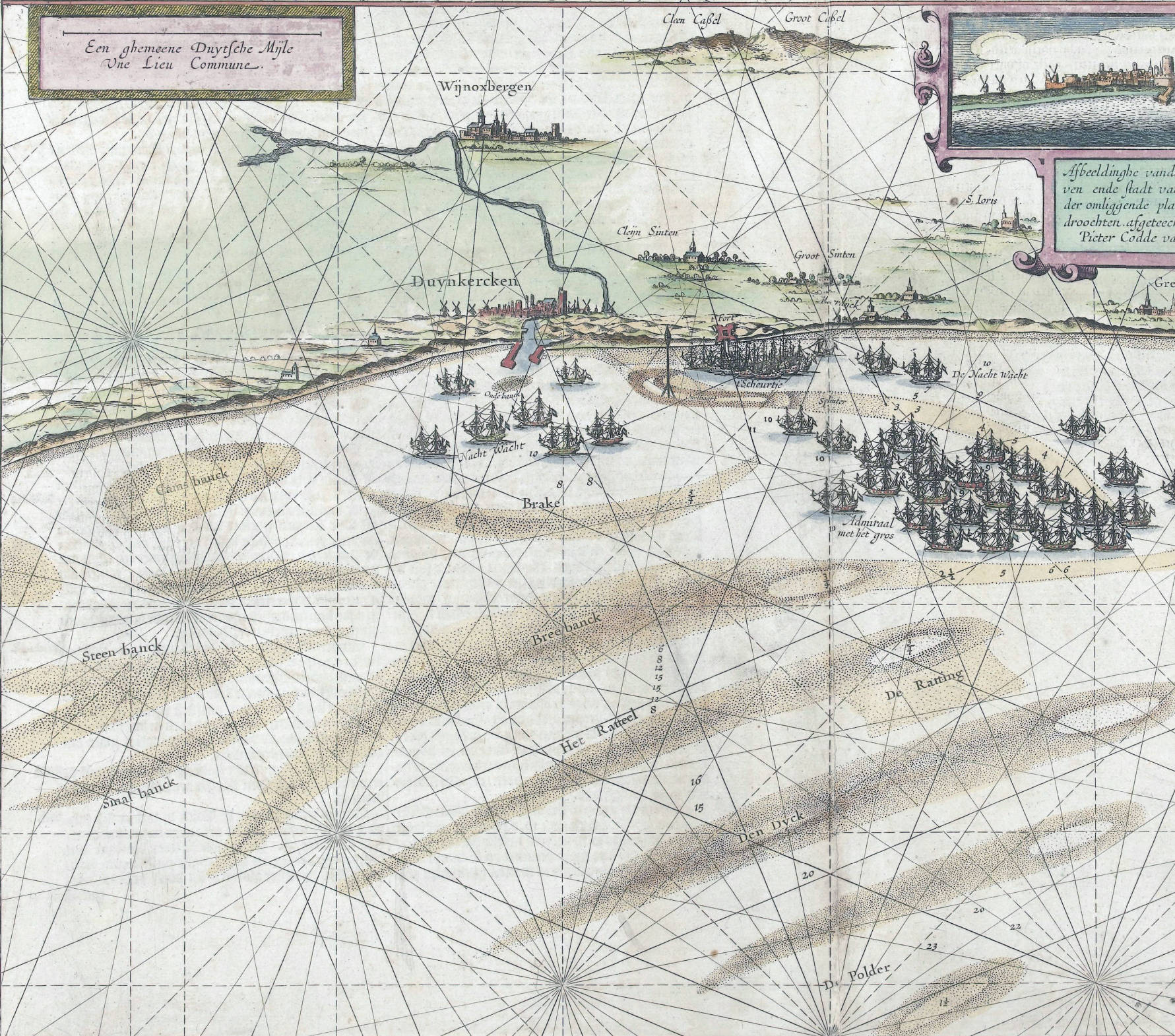
Geschiedenis van de
zeemacht

Een ghemeene Duytsche Mijle
Vne Lieu Commune.

Afbeeldinghe van
den ende stadt van
der onliggende pla
droochten afgeteeck
Pieter Codde van

DE CANON ^{VAN} DE

KONINKLIJKE MARINE

Geschiedenis van de
zeemacht

ANNE DOEDENS & MATTHIEU BORSBOOM

WalburgPers

INHOUD

	VOORWOORD	7
	INLEIDING	8
VENSTER 01	Van één naar vijf, admiraliteiten tussen 1488 en 1795	10
VENSTER 02	'Dat na de vryheid, de beveili[gi]ng der zee, in vrede, zeer nodig is'	16
VENSTER 03	Geuzen in de zeegaten: de bakermat van de marine	20
VENSTER 04	Vroege leiders van 's lands vloot in de zestiende eeuw	24
VENSTER 05	De Zeeuwen en de Bourgondiër, over Reimerswaal, 1573-1574	28
VENSTER 06	Een oorlogsvloot in wording: het Haarlemmermeer en de Zuiderzee in 1573	32
VENSTER 07	Armada's: vloten die het land bedreigden	36
VENSTER 08	Een vreemde eend in de Indische bijt: 's lands zeemacht en de VOC	40
VENSTER 09	Twee maal Gibraltar, een Nederlandse rots?	44
VENSTER 10	Rivaliteit: over vader en zoon Tromp, De Ruyter en Witte de With	48
VENSTER 11	Voor het oog van het volk: een bloedig treffen bij Ter Heijde	52
VENSTER 12	De Vierdaagse Zeeslag of het succes van vernieuwing	56
VENSTER 13	Zilver gewonnen, goud geronnen: over zilvervloten en meer	60
VENSTER 14	Wereldreizen en vlagvertoon	64
VENSTER 15	De Oostzee: een vitaal handelsbelang	68
VENSTER 16	Chatham en Solebay of Holmes versus De Ruyter	72
VENSTER 17	Meer dan één meester? Drie marineofficieren, 1780-1819	76
VENSTER 18	Over het belang van graan en de Slag bij de Doggersbank	80
VENSTER 19	De vloot in Franse handen en een Nederlandse admiraal in het Panthéon	84
VENSTER 20	Voor vrijhandel en tegen slavernij in de negentiende eeuw	88
VENSTER 21	De heldenstatus van Van Speijk: een mythe?	92
VENSTER 22	Van hout en wind, naar ijzer en stoom	96
VENSTER 23	De IJzeren Eeuw, nieuwe wapens	100
VENSTER 24	De marine, werktuig van koloniaal beleid in de Oost	104
VENSTER 25	De Eerste Wereldoorlog: angstvallige afzijdigheid met een waakzame vloot	108

VENSTER 26	Klaar voor onder water: de onderzeeboot als strategisch wapen	114
VENSTER 27	Actie in de lucht of de oprichting van de MLD	120
VENSTER 28	Krimp en rek, van de Vlootwet van 1923 tot de Val van de Muur in 1989	124
VENSTER 29	Over <i>De Zeven Provinciën</i> of van muiterij naar oproer	128
VENSTER 30	Qua patet orbis: mariniers ver van huis	132
VENSTER 31	Uitgeweken: de Koninklijke Marine en de Tweede Wereldoorlog	136
VENSTER 32	De laatste grote zeeslag: Karel Doorman en de Javazee	142
VENSTER 33	Helfrich en Moorman: tegenvoeters met een missie	146
VENSTER 34	De ‘vergeten Koreaoorlog’ of in dienst van de VN	150
VENSTER 35	De laatste zeeslag, de laatste Aziatische kolonie	154
VENSTER 36	Terreur, bestrijding door mariniers	158
VENSTER 37	De mariniers bij de Maasbruggen: veranderende perspectieven	162
VENSTER 38	De Koninklijke Marine en de Koude Oorlog	166
VENSTER 39	Voor alles marineman – Piet de Jong: minister-president, icoon	170
VENSTER 40	Toenemende automatisering en een krimpende vloot	174
VENSTER 41	De marinehistorie, vele beoefenaren	178
VENSTER 42	Van de ondergang van Zr.Ms. <i>Adder</i> tot Kustwacht Nederland	182
VENSTER 43	De marine, de Lage Landen en de Tweede Koude Oorlog	186
VENSTER 44	Onrust aan de grenzen van het koninkrijk: de Caraïben	190
VENSTER 45	Van kadetteninstituut tot KIM, praktijk of wetenschap?	194
VENSTER 46	Kaapvaart: twee gezichten	198
VENSTER 47	De zeemacht in beeld, zeeschilders toen en nu	202
VENSTER 48	’s Lands werven of ‘made in Holland’	206
VENSTER 49	‘Daar was laatst een meisje loos’	210
VENSTER 50	De Mijndienst: ‘Opdat de zee veilig zij’	214
	INDEX VAN EIGENNAMEN VAN PERSONEN, SCHEPEN, PLAATSEN EN BEGRIPPEN	218

AFBEELDINGEN OMSLAG

Voorplat

De watergeuzen bij Den Briel. Hendrik Vettewinkel, 1832. Rijksmuseum, Amsterdam. Michiel de Ruyter als luitenant-admiraal. Ferdinand Bol, 1667. Rijksmuseum, Amsterdam.

De Vierdaagse Zeeslag. Jan de Quelery, 2010. Collectie van WVO zorg, Vredeshoflaan Vlissingen, met toestemming van Jan de Quelery. Matroos met seinlamp. NIMH, Den Haag, Audiovisuele Dienst Defensie/ Mediacentrum Defensie. Foto: Ivo Vrancken.

Achterplat

Jan de Quelery, *De Vierdaagse Zeeslag*, 2010. Collectie van WVO zorg, Vredeshoflaan Vlissingen, met toestemming van Jan de Quelery. *De Karel Doorman*, later *Leopold I* (1991-). Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Den Haag.

BOEKONTWERP

Floor Boissevain, Eijgen Stijl, Den Haag

© 2020 Anne Doedens en Matthieu Borsboom, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen
© 2020 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462494879
NUR 688

VOORWOORD

Wie met een van mijn marinecollega's een gesprek begint over de zee, over varen of over de marine, is zeker van een stortvloed aan verhalen. Het leven aan boord van een oorlogsschip is iets dat op heel veel mensen een onuitwisbare indruk maakt. Niet alleen omdat je als bemanningslid deel uitmaakt van een team waarmee je samen mooie dingen meemaakt, maar ook omdat je, bewust of onbewust, deel uitmaakt van iets groters. Van een organisatie, een krijgsmachtdeel, dat al heel lang onderdeel is van de Nederlandse samenleving. Je dient aan boord van een schip met de naam van een veelbesproken vlootvoogd. Je bezoekt een haven waar eeuwen geleden de Koninklijke Marine ook al afmeerde. Je bevaart zeeën waar je voorgangers zeilden.

De verhalen van nu vormen de geschiedenis van morgen. Naar de verhalen van onze voorgangers kunnen we soms nog luisteren. Maar wie wil weten wat daar allemaal achter zit moet de boeken in. En boeken over de geschiedenis van de marine zijn er, ondanks de opkomst van veel digitale informatie, nooit genoeg. Zeker een boek als dit niet, met een compleet nieuwe aanpak, waarin onze Nederlandse marine-geschiedenis aan de hand van 50 Vensters of eigenlijk patrijspoorten, wordt behandeld.

Bij het doornemen van het boek raakte ik onder de indruk van alle bijzondere stappen die door onze voorgangers zijn gezet om te komen waar we nu staan met onze Koninklijke Marine. Het komt allemaal aan de orde: strijd, zeemannschap, techniek, innovatie, doorzettingsvermogen. Het boek bevestigt weer eens dat leven bij de marine een leven is als onderdeel van iets veel groters.

Het waren al deze eeuwen de mensen van de marine, op zee en aan de wal, die dit mogelijk hebben gemaakt. Matrozen, mariniers, onderofficieren, burgers, officieren: zij waren de marine van toen, zijn de marine van vandaag en bouwen aan de marine van morgen. Voor het beschrijven van de rol van deze mensen en de historische context waarin zij leefden, werkten en vochten, ben ik de schrijvers van dit werk zeer dankbaar.

Namens alle mannen en vrouwen van de Koninklijke Marine,

COMMANDANT DER ZEESTRIJDKRACHTEN

R.A. Kramer
vice-admiraal

INLEIDING

Voor u ligt *De Canon van de Koninklijke Marine*: vijftig onderwerpen die, naar analogie van de landelijke Canon van de Geschiedenis van Nederland, voor de geschiedenis van de Koninklijke Marine essentieel zijn. Deze vijftig onderwerpen hebben wij na lang wikken en wegen gekozen. Zij gaan over hoogte- en dieptepunten, personen, overwinningen en nederlagen, locaties, technologische vernieuwingen, wapensystemen, internationale samenwerking en maatschappelijk belang. Kortom: een rijk palet aan aspecten, thema's en onderwerpen van de grote geschiedenis van de Nederlandse zeemacht en haar opvolger de Koninklijke Marine, waarbij in veel gevallen een doorkijk naar later tijd wordt gegeven en gebeurtenissen in een groter verband zijn gezet. De canon is thematisch en waar mogelijk chronologisch.

De noodzaak om binnen het 'Canon-format' van 50 'Vensters' te blijven, maakt dat er geen ruimte is voor bepaalde zaken die wij graag in een apart Venster aandacht hadden willen geven. Te denken valt aan de inname van Den Briel in 1572 of de Acte van Navigatie die zo'n grote rol speelde in het uitbreken van de Engels-Nederlandse Oorlogen of de Driedaagse Zeeslag in maart 1653. Daarentegen komt een onderwerp soms in meer dan één Venster voor, zoals in het geval van de mariniers: het belang van hun optreden maakt dat haast vanzelfsprekend, terwijl we ons bijvoorbeeld in het geval van 'Den Briel' afvragen in hoeverre deze geuzenactie van 1572 voorrang verdient boven andere onderwerpen in een Canon van juist de marine. Ook kan niet iedere zeeslag of confrontatie behandeld worden, het zijn er gewoon te veel. Dat geldt bijvoorbeeld voor 'Holmes' Bonfire' – in 1666 werd een grote koopvaardijvloot in het Vlie door de Engelsen in vuur en vlam gezet – de Slag bij Solebay in 1672 en die bij Kijkduin in 1673.

Het was niet alleen de marine die een bijdrage leverde aan oorlogsinspanningen. Men denke eveneens aan de belangrijke rol van de Nederlandse koopvaardijvloot in de Tweede Wereldoorlog. We besteden er uiteraard aandacht aan. Ook kan niet aan iedere organisatie, hoe belangrijk ook, uitgebreid aandacht worden geschonken. Te denken valt bijvoorbeeld aan de in 1904 opgerichte Dienst der draadloze Telegrafie, later Marine Verbindingsdienst, of de oprichting van de belangenvereniging van marinematrozen 'Eendracht maakt Macht' in 1897.

De lijst kan met nog heel veel meer zaken worden aangevuld, waaronder ook thema's als 'Het Leven aan Boord'. Op de schepen bestond in de zeventiende eeuw en daarna immers een bijzondere hiërarchie waarin ieder zijn plaats had. De verhoudingen aan boord van Nederlandse schepen werden destijds weleens vergeleken met die in een stad. Predikant, koopman en magistraat – aan boord verenigd in de persoon van de schipper – drukten gelijkelijk hun stempel op het leven in de steden en op de schepen. Het bomvolle oorlogsschip van de zeventiende eeuw met zijn krappe ruimtes, buitenlands personeel en ongezonde milieu, ontwikkelde zich in later eeuwen tot een moderne gevechtsformatie, met het aanzien van een dorp met een vliegveld of een onderneming met hotelfuncties.

Hoe dan ook, over dergelijke belangwekkende onderwerpen als deze vindt de lezer hierna geen Venster: de grote landelijke Canon en zijn afgeleiden maken tenslotte geen eenenvijftigste Venster mogelijk, hoezeer een Canon van

zelfs 52 Vensters, de weken van het jaar volgend, wellicht voorstelbaar is.

De keuzes die wij maken voor de hoofdonderwerpen of Vensters, houden dus niet in dat wij het belang van zaken als 'Het Leven aan Boord' niet beseffen, integendeel, en: uiteraard is er uit de Vensters veel informatie te putten die op dit thema slaat. Dit boek is echter geen beschrijving van voor de marinemensen in hun dagelijks leven essentiële zaken in heden en verleden, zoals de geschiedenis van het werk aan boord, het vertier, het eten en drinken, de lange afwezigheid van huis en de thuiskomst, het geloof en de kerk, discipline aan boord. Het is ook geen lopend en compleet geschiedverhaal. Het is een Canon van beperkte omvang, een meetsnoer op hoofdzaken. Er zijn uiteraard ook andere keuzes mogelijk. Discussie daarover lijkt ons boeiend en zal de terechte aandacht voor de historie van de zeemacht alleen maar bevorderen.

Wij wilden, al selecterend, een Canon maken die geen heldenverering wilde stimuleren of donkere bladzijden overslaan, maar waarin wel de aandacht, positief of negatief, werd gegeven die personen en zaken verdienden, mannen en vrouwen. Zoals slavernij, waarbij wij ons er zeer van bewust zijn dat in het verhaal van de strijd tegen de slavenhandel waarvan in Venster 20 sprake is, volstrekt niet de gehele geschiedenis van dit verschrikkelijke fenomeen en de Nederlandse betrokkenheid erbij verteld wordt. De zeemacht was echter geen handelsorganisatie als de WIC of de Middelburgse Commercie Compagnie, de uitbaters van mensenhandel in vroeger tijd.

Als de behandelde 50 Vensters één ding duidelijk maken, is het dat de geschiedenis van de zeemacht belangrijk is, vanaf zijn begin in de zestiende eeuw tot de huidige tijd. Gegrondvest op een traditie die door het oudste onderdeel van de Nederlandse krijgsmacht, dat de marine is, hoog wordt gehouden: de inzet voor vrijheid en de strijd voor de vrije zee.

We danken onze echtgenotes Ingrid en Ernie voor de ruimte die we kregen voor dit werk, evenals Liek Mulder en kapitein-luitenant ter zee Wilco Kramer die de tekst grondig doornamen en de leesbaarheid bevorderden. We danken de Commandant der Zeestrijdkrachten vice-admiraal Rob Kramer voor zijn steun, drs. Graddy Boven en dr. Adri van Vliet voor hun bereidheid commentaar en advies te geven. Dat neemt niet weg dat de verantwoordelijkheid voor tekst en inhoud volledig de onze is.

Maartensdijk/Den Helder, februari 2020

Anne Doedens en Matthieu Borsboom